

Hur skall TNC hinna ifatt de nya orden?

Seminarium med medlemmarna

Några som hade roligt på TNCs höstmöte. Från vänster Bo Lundkvist och Hans Berglund från SMS och Torsten Nilsson från SIS-STG.

Innehåll: Vad skall TNC göra i framtiden? s 2 • Vad begär man av språkvården? s 6 • Teknikens språk som grus? s 6 • En ny svensk ordbok s 8 • Citatet s 8 • Notiser s 8 • Termregister 1986 s 9 • Termfrågor i urval s 10 •

Vad skall TNC göra i framtiden?

TNCs medlemmar var inbjudna till att diskutera TNCs framtida inriktning vid ett seminarium som hölls den 14 oktober. Ett 30-tal medlemsrepresentanter kom till seminariet, där man diskuterade bl a hur TNC tidigt skall komma in i termskapandet och om TNC skall vidga sitt verksamhetsområde till att omfatta t ex ekonomi och medicin.

Under sommaren har en arbetsgrupp tagit fram ett underlag för seminariet med rubriken "Hur skall TNC hinna ifatt de nya orden?". Underlaget sändes i förväg ut till medlemmarna tillsammans med en rundfråga.

Före seminariet fick inbjudna medlemmar och andra intresserade möjlighet att informera sig om den databas för nya facktermer som TNC har. Facktermerna här representerar nytt vetande, vetande under utveckling, okänt för de flesta, och de har inte nått den spridning och begreppsliga stadga som motiverar deras plats i en ordbok.

Rundfråga till medlemmarna

Vad för slags ordlistor använder en medlem? Vad tycker han eller hon om TNCs ordlistor? Finns det intresse för enkla, aktuella ordlistor och nyordlistor? Behöver man snabba svar? Vill man ha hjälp av TNC med att granska ordlistor eller andra dokument?

Sådana frågor ställer vi oss ibland hos TNC. Inför seminariet om TNCs framtida inriktning sände vi ut en rundfråga till våra medlemmar.

Rundfrågan besvarades av en tredjedel av dem som vi hade besvärat med blanketten. Det blev iallges 34 svar. Trots bortfallet får vi genom rundfrågan en del att fundera på, beträffande både TNC-ordlistor och andra former för publicering av terminologiskt material.

Både TNCs ordlistor och andra används

TNC-ordlistorna används mycket. Endast två av de svarande meddelar att de inte använder ordlistorna i sitt arbete. Det starkt positiva svaret är naturligtvis en direkt följd av att rundfrågan gick ut till TNC-medlemmar: ordlistorna är en av de förmåner som en medlem har.

Mer förvånande är kanske att så många dessutom använder ordlistor eller ordförteckningar som är framställda inom det egna företaget; 25 personer besvarar frågan ja-

kande. – I en fråga undrar vi om man ibland kunde ha nytta av TNC för granskning av egna ordlistor. Där svarar 14 personer ja. Det är alltså en stor grupp som utarbetar egna ordlistor och som menar sig kunna avstå från TNC-stöd. – Vid sidan av TNC-ordlistorna används många andra ordböcker, både enspråkiga och flerspråkiga, allmänna ordböcker såväl som fackordböcker.

Ris och ros – idéer och förslag

Vi har i en fråga bett om synpunkter på våra ordlistor. Många är nöjda, och man pekar särskilt på nyttan av definitionerna. Bland de kritiska synpunkterna dominerar bedömningen att flera av ordlistorna är föråldrade och mogna för revidering. Någon menar tvärtemot att vi borde arbeta ut nya ordlistor på områden som inte är täckta, i stället för att förnya redan befintliga ordlistor. Flera har tankar om vilka områden vi borde gå in på, exempelvis elektronik, verkstadsindustri, kemisk industri.

Det finns också tankar om utförandet. Någon efterlyser fler termtabläer och bilder. Någon föreslår ordlistor i form av utbytbara lösblad i ringpärmar eller tillgång till en databank som kontinuerligt uppdateras.

Korta ordlistor – nyordlistor

Hälften av de svarande skulle ha nytta av nya, korta ordlistor inom snäva fackområden, omfattande 20–100 uppslagsord. En ordlista inom ett snävt fackområde blir givetvis ingen massprodukt; den skulle utarbetas av TNC bara på beställning. De som är intresserade av att kunna beställa sådana listor är beredda att betala i genomsnitt 50 kronor per uppslagsord.

Mycket större intresse väcker tanken att kunna abonnera på en periodiskt utkommande nyordlista, där teknikord som ännu inte förekommer i ordböcker presenteras genom belysande textutdrag och hänvisning till källor där orden förekommer. Hela 28 personer säger ja.

Språkgranskning önskas

Det förekommer att TNC tar emot handböcker och liknande facklitteratur för granskning av ordval och språk i övrigt. Bland de svarande är det 15 som markerar intresse för att ibland utnyttja en sådan tjänst.

Om TNC-Aktuellt

Bland de svarande finns det ett mycket starkt intresse för att läsa "Termfrågor i urval" i TNC-Aktuellt. Bara en handfull avstår från detta nöje. De flesta menar emellertid att tidskriften skulle stå öppen även för deras egna och andras åsikter i frågor om språk och terminologi.

Ove Oskarsson

TNC-Aktuellt

Nyhetsblad för TNCs medlemmar.

TNC är en ideell förening och har till uppgift att verka för att en lämplig teknisk terminologi skapas och används inom offentlig förvaltning, näringsliv, utbildningsväsen och massmedia.

Redaktion:

Berit Björk
Åsa Holmér

Prenumeration:

Gunnel Johansson

Postadress:

Box 2303, 103 17 Stockholm

Gatuadress:

Stora Nygatan 45, Stockholm

Telefon: 08-24 92 90

Postgiro: 55 60 12-3

Bankgiro: 711-1925

TNC-Aktuellt utkommer med 4 nummer per år och kostar 75 kr för en helårsprenumeration.

Eftertryck tillåts om källan anges.

gotab Stockholm 1986

En databas med teknikens nyord

Det finns ord som man inte hittar i ordböckerna. Det gäller till exempel nya facktermer som ännu inte har nått den spridning och begreppsliga stadga som motiverar deras plats i en ordbok.

Sådana ord representerar nytt vetande, vetande under utveckling, okänt för de flesta. En del av nyorden samlar TNC i en databas, som är en kunskapskälla för ordlisteproduktionen och telefonrådgivningen.

Databasen kan ses som ett slags ordlista. Källhänvisningen gör den dessutom till en bibliografisk databas. Med förklarande text och liknande upplysningar är den också en sorts uppslagsbok.

Också andra än TNC torde kunna dra nytta av en sådan ordsamling: författare och översättare som skriver om teknik i PM, rapporter, specifikationer, protokoll, anvisningar, artiklar i tidningar och tidskrifter.

Den arbetsgrupp som i sitt underlag till TNCs oktoberseminarium gav förslag till TNCs framtida inriktning, födde en tanke om att bygga ut nyordssamlingen till en omfattande databas. En sådan databas skulle erbjuda fakta och terminologi också för användare utanför TNC.

Som introduktion till seminariet den 14 oktober visade vi under förmiddagen upp den samling om 10 000 ord som vi i dag disponerar. Ett trettiotal personer hörsammade kallelsen. De togs emot av TNCs tf föreståndare Kjell Westerberg, som redogjorde för den tänkta databasen, och fick sedan bekanta sig med det insamlade materialet i utskrifter och på dataskärmar.

Uppslagsord och andra upplysningar

I databasen ligger poster som i sin kortaste form består av ett uppslagsord, en källhänvisning och en klasskod.

Så här kan de se ut:

partition Pub
ur: Datanytt 6/1981

Uppslagsordet är en term hämtad ur en tidskriftsartikel, rapport eller annan text av tekniskt innehåll. Termerna registreras därför att de framstår som nya eller svårförståeliga. Bedömningen av nyhetsgraden kan ligga hos författaren själv, som har sett sig föranlåten att introducera en term tillsammans med en förklaring.

Källhänvisningen är en kort referens till den publikation som termen är hämtad ur. Den kan vid behov kompletteras med en fullständig bibliografisk referens, så att en användare kan gå tillbaka till den skrift som ordet är hämtat ur.

Klasskoden visar ett uppslagsords plats inom ett klassifikationssystem. Systemet görs så finförgrenat att ingen kod tillåts att ta upp mer än ett par hundra uppslagsord. Då kan en användare via systemet alltid ta ut en överskådlig mängd ord. (I exemplet ges en klasskod enligt folkbibliotekens system: Pub = Databehandling, allmänt.)

Den **engelska** (tyska osv) **motsvarigheten** till ett uppslagsord kan dessutom registreras i databasen, likaså ett **avsnitt ur källans text**, där uppslagsordet är förklarat eller definierat eller där man på annat sätt får upplysning om dess innebörd.

Så här kan alltså en mer fyllig post ur databasen se ut:

systemdatabank Pubd
E data dictionary

... en systemdatabank som innehåller information om databasen själv. -- Denna information brukar i annonser kallas för "data dictionary".

ur: Industriell datateknik 1986:12

Materialet i databasen är främst hämtat ur tekniska tidskrifter, handböcker, rapporter o d i aktuella tekniska ämnen. Ett välkommet komplement till vårt eget material är sådant som andra bidrar med. Sålunda får vi mycket material från Byggdok och Svenska språknämnden.

Ove Oskarsson

Ett TNC i tiden – seminarium om TNCs inriktning

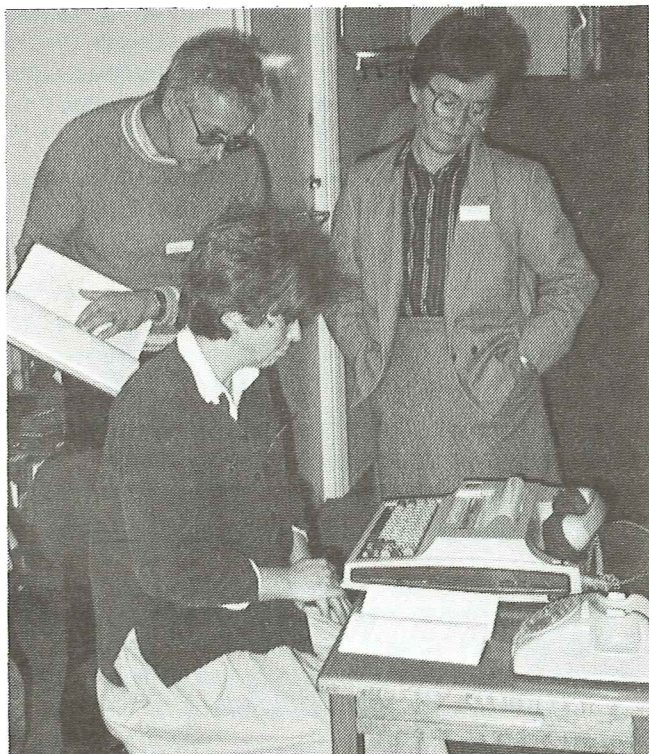
Ett 30-tal medlemsrepresentanter kom till det seminarium som TNC anordnade den 14 oktober. Vid seminariet framfördes många synpunkter på hur TNCs verksamhet skulle kunna utformas i framtiden. Här följer några av dem:

- Bredden, djupet och den nationella framtoningen av TNCs verksamhet borde vara mest väsentlig.
- TNC kunde ge ut korta termbeskrivningar för speciella avnämare.
- TNC borde ge förebyggande termvård och utveckla ett samarbete med företag eller andra organisationer som ger ut ordlistor och andra dokument.
- TNC borde marknadsföra sitt unika kunnande.
- Det är dags att aktivera medlemmarna!

Några synpunkter gav upphov till diskussion:

Hur skall man tidigt komma in i ett termskapande?

En term föds ofta på en utvecklingsavdelning. Där skrivs den första tekniska rapporten av konstruktörer och tekniker som använder sina egna uttryck. Redan här borde TNC vara med och påverka och lära ut att det tar tid att skapa bra termer och att ju tidigare TNC kommer in i bilden desto fortare och bättre går det. Tyvärr arbetar TNC nu ofta med att efteråt bringa reda i terminologidjungeln.

TNCs Inger Carsbring visar hur man söker termer i Termdok.

Hans von Heijne från försäkringsbolaget Skandia berättade om Skandias samarbete med TNC:

– Vi skulle undersöka den terminologiska floran inom försäkringsbranschen. Och av en ren slump fick vi kontakt med Ove Oskarsson på TNC. Genom honom fick vi handledning i definitionsskrivning, han visade på de fallgropar som finns när man skapar termer m m. Kontakten med TNC var till stor nytta för oss. Hade vi inte vänt oss till TNC hade vi "pulat" till något själva.

Många produktutvecklare i företagen skapar också termer och har problem med detta. Ibland finns det en medveten önskan att skapa en "ny, annorlunda term" för den nya produkten med dess nya egenskaper. Ett samarbete på ett tidigt stadium mellan produktutvecklare inom industrin och TNC kunde göra nytta. Men hur skall TNC komma i kontakt med dessa produktutvecklare och "namnsättare"? Hans von Heijne gav rådet:

– Vänd er till cheferna för alla börsnoterade företag med ett papper som säger ungefär: "Råkar ni vara i färd med att utarbeta en terminologi – hör då av er till TNC!"

TNC kan ge undervisning och råd

TNC borde gå ut med information om sitt kunnande, för terminologiarbete uppstår ofta spontant på företagen. En kort handledning om terminologiarbete, några enkla tumregler om hur man går tillväga, skulle kunna avhjälpa några av de vanligaste fallgroparna i företagsinternt terminologiskt arbete.

Omvänt skulle företagen också kunna vara till hjälp för TNC genom att samla in termer och sända dem till TNC för långtidsförvaring och bearbetning. Någon annan kan ju ha glädje av materialet.

I vår ger Stockholms universitet i samarbete med TNC en 5-poängskurs i terminologi. Det undervisningsmaterial som arbetas fram för den kursen kan också användas när TNC undervisar andra än studenter. TNC skulle t ex kunna anpassa en sådan kurs för ett enskilt företag.

Ger TNC normer för språkbruket?

Kjell Westerberg, TNCs tf föreståndare, svarade på en fråga om TNC har ambitionen att vara normativ, dvs utfärda regler för hur språket bör användas (i stället för att vara deskriptiv, dvs beskriva hur språket används i dag).

– TNC har en normativ tradition; TNC ger rekommendationer men återger också språkbruket. Det är i allmänhet viktigare med normer för det tekniska språket än för allmänspråket.

Skall TNC utvidga sitt verksamhetsområde?

Hittills har området för TNCs verksamhet varit snävt: teknisk terminologi. Men det är i dag svårt att dra gränsen mellan tekniken och angränsande fackområden. En del uppfattar redan TNC som en "teknisk språknämnd". Det innebär att man har ett vidgat perspektiv på verk-

samheten: TNC vårdar "språket inom tekniken", och i det ingår långt fler ord än bara de tekniska termerna. Det mesta berör ju t ex ekonomi i dag och mycket har även medicinska och sociala aspekter.

En allmän mening på mötet tycktes vara att TNC borde utvidga sitt verksamhetsområde till sådana angränsande fackområden.

En medlem föreslog att TNC i samband med sin utvidgning av verksamhetsområdet skulle ändra namn. Ett förslag gavs också: FTC – Facktermscentralen.

Hur skall TNC kunna göra sitt bästa med de knappa resurser som finns?

TNC har under många år granskat standardförslag utan särskild debitering. Ofta har t o m korrekturet till ett standardförslag granskats. Ibland har dessutom standardiseringsorganen velat ha hjälp med granskning av internationella dokument innan svar avges till ISO, den internationella standardiseringsorganisationen. Av ekonomiska skäl kan TNC inte längre ge denna service. Behovet av granskningen kvarstår dock.

Vem skall betala granskningen? Medlemmarna? Forskningsråden? Eller de som köper tjänsten av TNC?

Hur skall TNC finansieras?

Det har inte lyckats att få svenskt näringsliv att betala för TNCs tjänster i den utsträckning som behövs. Enligt en undersökning som styrelsen gjort visar det sig att dessa tjänster ofta är anonyma.

Den nye styrelseledamoten Bo Ralph i samtal med TNC-aren Bo Svensén.

Styrelsen har gjort en förfrågan till Industridepartementet om TNC i framtiden kan få den grundläggande delen av verksamheten finansierad direkt via statsbudgeten. Frågan om ny finansieringsform för TNC kan departementet dock tidigast behandla i 1988 års budgetproposition.

Vid årsmötet 1985 lämnade Lennart Palm, STU, in en motion om inrättandet av ett programråd (se TNC-Aktuellt 1985:2). Som ett svar på motionen gav TNCs styrelseordförande Lennart Holm besked om att TNC inte vill ta fasta på förslaget om ett permanent rådgivande organ så länge den framtida finansieringsformen inte är bestämd. Däremot kan det bli nödvändigt med fler seminarier om TNCs verksamhet och inriktning.

TNC – en nationell angelägenhet

I sitt slutord sade Lennart Holm:

– Sverige är ett litet land som har höga tekniska ambitioner och som håller bra ordning på språket. Det är en nationell angelägenhet att vi kan fortsätta med det. Och därför behövs TNC.

Berit Björk

Åsa Holmér

Vad tycker läsarna?

Ni som inte hade möjlighet att svara på rundfrågan eller närvara vid seminariet får gärna skriva till TNC-Aktuellt och ge förslag, idéer och tips som anknyter till det som har sagts här.

Vad begär man av språkvården ...

Ett referat från Språkvårdsgruppens konferens den 22 oktober i Rosenbad

Årets språkvårskonferens behandlade en för språkvårdande organ så existentiell fråga som vad språkvården är bra för. De som behöver hjälp med vården av språket, de s k brukarna, gav en rad exempel på vad de begär av språkvården.

... från myndigheternas sida?

Lennart Holm, generaldirektör för Statens planverk och tillika TNCs styrelseordförande, tyckte att myndighetspråket blivit bättre under de 30 år som han kunde överblicka.

– Det språk som finns i statliga utredningar är ett bra, konkret och tydligt språk som inte står den medelgoda lyriken efter! De som skriver författningar, normer och anvisningar kan däremot behöva hjälp med den språkliga bearbetningen; en författningstext måste ju hålla för en juridisk behandling.

Vad kan man då enligt Lennart Holm begära av språkvården för myndigheternas del?

Språkvårdarna måste:

- ge skribenterna mod att skriva "nära sig själva", dvs använda sitt eget språk, men ändå skriva en text som är subjektlös, dvs objektiv
- varna för pretentiösa vagheter, t ex ord som *lämpligt*, *skäligt*, *erforderligt*
- överge ambitionen att texter alltid skall vara korta och i stället hjälpa skribenten med tydlighet, disposition och logisk hierarki.

... från massmediernas sida?

Vid konferensen talades det om det stora språkliga ansvar som journalisterna på de stora morgontidningarna har. Morgontidningarnas språk blir ofta ett slags övernorm och språket där får stå som mönster för språket inom andra genrer.

Åke Lundqvist, journalist på Dagens Nyheter, ville ha ett samarbete mellan språkvårdare och journalister. Journalisterna är enligt Åke Lundqvist ofta språkligt konservativa. Diskussioner om skrivregler stannar vid petitesser; den intressanta diskussionen om journalisternas språkliga ansvar uteblir.

Teknikens språk som grus?

Vad som på ett sätt är säreget utmärkande för en teknisk konstruktion, ett maskineri, är att det kan komma grus i den. *Grus*, som ju är en jordart med klar definition (TNC 59), kan i överförd betydelse också vara en ordart, där arten emellertid inte låter sig så lätt definieras. Den kan naturligtvis vara teknisk, men det finns många specialiteter att välja på, vilket kan vara något att fundera över när man försöker röra sig inom det gemensamma språkets ram. En intressant och mycket belysande exemplifiering härpå finner man i en nyutkommen bok med titeln "Gnistor och grus – teknik i och utanför tiden". Här ett citat, tyvärr utan det grundläggande resonemang som föregår avsnittet:

"De olika utbildningslinjerna leder också ofta till vad man kan kalla brist på språklig gemenskap mellan olika specialiteter. Mellan exempelvis teknik och ekonomi finns en stor skillnad i grundförutsättningar för

experimentellt arbete och för exakt vetande. Liknande olikheter i förutsättningarna finns mellan andra discipliner. ... En följd blir att när man sammanför människor från olika specialområden finns en påtaglig svårighet att skapa en gemensam grund för fruktbara diskussioner. Det må vara att alla talar svenska eller engelska. Det hindrar inte att termer och ordval, begrepp och dominerande systemuppfattningar i realiteten skiljer sig på väsentliga punkter. Dialogen försvåras eller kan i många fall rent av vara praktiskt taget omöjlig att åstadkomma."

Boken har som underrubrik "En bok om teknik, samhällsutveckling och ekonomisk politik". I en översiktlig analys påvisas teknikens roll i skilda samhällsfunktioner och hur till exempel de olika departementens ansvars- och arbetsområden samtliga är teknikberoende i större eller mindre utsträckning. Nerväxlat till TNCs kontakt-

– Ni journalister har mycket att göra på egen hand, innan språkvårdsorganen kan gå in och göra något för er! fastslog Gun Widmark från Språknämnden.

– Först måste den språkliga medvetenheten inom journalistkåren höjas.

Åke Jonsson, språkvårdare på Sveriges Riksradio, påpekade att många journalister visar en vag misstro mot det svenska språket:

– Många tycker inte om att uttala andra länders namn på svenska eller inordna lånord efter det svenska böjningssystemet.

Åke Lundqvist visade på ett skrivsätt som är kännetecknande för tidningsspråket. I samma artikel förekommer ofta två motsatta tendenser till språkbehandling, som kan göra det mycket svårt för läsarna att tolka texten på ett riktigt sätt.

Å ena sidan påverkas språket av att källan många gånger är en statlig utredning med en ofta omständlig och tung språklig form. Journalisten har svårt att värja sig mot utredningsspråket, särskilt om han eller hon är osäker på innehållet, och återger därför texten ordagrant.

Å andra sidan påverkas språket av att artiklarna måste konkurrera om läsarnas uppmärksamhet. Rubrikerna blir i första hand publikdragande; texten överhoppas av tillspetsningar, överdrifter, dramatiserande formuleringar; kraftfulla ord slits ut så att de mister sin kraft.

– Grafisk skönhet skall inte alltid komma före språkvårdsargument! framhöll Allan Lundberg, Pressens Tidning, och menade att tidningsspråket borde få mer kritik från auktoritativt håll:

– TNC kunde ryta till åt teknikjournalisterna när de skriver *scanners* och *floppy disc*!

... från skolans sida?

Britt-Marie Arkhammar från Svenskläraryöningen gav som förslag att språkvårdarna skulle marknadsföra sitt kunnande genom något som hon kallade Språkvårdsbrevet. Det skulle vara i form av en artikel införd ett par gånger om året i tidskriften Svenskläraren. Brevet skulle utgå från skolelevernas uppsatser och ta upp *ord-sen-sist*, *ord att döda*, *varianter till ord i SAOL*, *de nyaste teknikorden*.

... från författarnas sida?

– De språkvårdande organen borde utfärda en ”standard för kvalitetskrav på skönlitteratur”, sa författaren Torgny Lindgren skämtsamt. Enligt den skulle bara ett begränsat antal meningsbyggnadsfel, syftningsfel etc få medges för det som skulle få kallas skönlitteratur. Likaså vore det bra med en ”metafor-standard” eftersom det kan vara en författares svåraste stötesten att hitta bra metaforer.

Torgny Lindgren ansåg också att det är viktigt att en författare använder en språkdräkt som passar. – Om han gör det kan läsaren också förstå innehållet, återskapa det för sig själv. Mellan en författare och hans språk finns ingen klar gräns. Varje språkbrukare är därför sin egen språkvårdare.

– Det känns löjligt att bli översatt till danska och norska, ansåg Torgny Lindgren och tyckte därför att språkvården mer bör betona den nordiska språkgemenskapen.

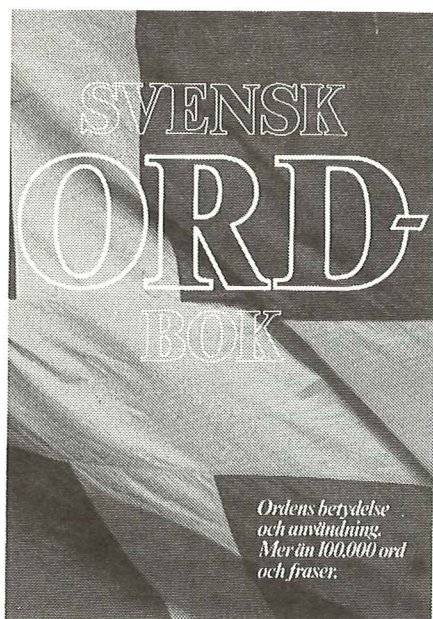
Åsa Holmér

nät stämmer det påfallande väl med det faktum att i TNCs statliga medlemsgrupp finns företrädare för hela raden av departement. Författaren, tekn lic Gösta Lagermalm, arbetar bl a som sekreterare i Tekniska Högskolornas Energiarbetsgrupp, THE. Det kan också nämnas att han som huvudsekreterare i Statens tekniska forskningsråd handlade TNCs anslagsfrågor på 60-talet.

Einar Selander
TNCs VD 1957–1977

Gösta Lagermalm (1986): Gnistor och grus – teknik i och utanför tiden. En bok om teknik, samhällsutveckling och ekonomisk politik, Stockholm. STU. Samhällstekniska gruppen, rapport nr 1, 1986. STU-information nr 515-1986. 131 s.

En ny svensk ordbok

”Svensk ordbok är en enspråkig ordbok över modern svenska. Den motsvarar alltså de välkända böcker som har kommit att bli oundgängliga nycklar till förståelse av de stora kulturspråken: Oxford, Collins och Longman’s i England, Larousse i Frankrike, Webster i USA, Duden i Tyskland osv.”

Detta står att läsa i pressmeddelandet till en ny ordbok från Esselte Studium, vars namn alltså är **Svensk ordbok** rätt och slätt.

Ordboken har utarbetats vid Språkdata i Göteborg och omfattar ca 100 000 ord och fraser. De flesta orden kommer från allmänspråket, men även fackord har givits stort utrymme. Man får här upplysningar om ordens stavning, böjning, konstruktion, betydelse, synonymer, stilmnivå och användningsområde. Uttalsuppgifter ges för vissa ord, särskilt för nyare lånord. Ordförklaringarna kompletteras i regel av autentiska språkprov som visar i vilka sammanhang orden används. Många fasta uttryck (idiom) får dessutom egna förklaringar.

Så här kan det se ut i ordboken:

Ex fackspråk (subst.) *-et = ·* språklig variant som används vid kommunikation inom ett verksamhetsområde (och främst utmärks av en uppsättning unika facktermer el. av specialbetydelser hos allmänspråkl. ord) (mots. allmänspråk): *fackspråklig; mikrofonerna är vad som på ~et kallas för aktiva*

fackterm (subst.) *-en -er ·* ord med väl avgränsad specialbetydelse inom ngt verksamhetsområde (som antingen ej finns i allmänspråket el. som har en betydelse som är skild från allmänspråkets): *”kalori” är egentligen en fysikalisk~*

I pressmeddelandet står vidare: ”Alla som använder svenska språket, eller vill lära sig mer om det, har här ett värdefullt hjälpmedel.”

Svensk ordbok (1986). Stockholm: Esselte Studium.

Citatet

Vi og maskinen

*Indtil vi skabte maskinen
var mennesket træ,
ynkeligt nødt til at gøre
sit arbejde selv.*

*Nu er vi friet af åget
og udløst af pinen.
Nu slider maskinen for os.
– Og vi for maskinen.*

Piet Hein

Ur: Gruk fra alle aarene 1940–60.

Notiser

Ny bibliotekarie på TNC

Från den 1 november är Maj Rydlund anställd som TNCs bibliotekarie. Hon efterträder Magdalena Gram som övergått till nya arbetsuppgifter på Nationalmuseum.

Maj Rydlund kommer närmast från Televerkets centralbibliotek.

Termregister 1986

TNC-Aktuellt har under rubriken *Termfrågor i urval* presenterat några av de termfrågor som behandlats i det dagliga rådgivningsarbetet.

Ett register över samtliga termer som behandlats under år 1986 följer nedan:

arm	nr 86:3, s 11	teckenanpassat breddsteg	nr 86:3, s 11
barnskyddad	nr 86:4, s 10	teledata	nr 86:2, s 12
barnsäker	nr 86:4, s 10	typarm	nr 86:3, s 11
barnsäkrad	nr 86:4, s 10	uppgradera	nr 86:4, s 11
brandsäker byggnad	nr 86:4, s 10	variant	nr 86:4, s 11
brisad	nr 86:2, s 12	varm	nr 86:3, s 11
bräder	nr 86:2, s 12	varmvatten	nr 86:3, s 11
brädor	nr 86:2, s 12	vattenskyddad	nr 86:4, s 10
"burn-in"	nr 86:2, s 12	vattentät	nr 86:4, s 10
bygga ut	nr 86:4, s 11	vecka 0	nr 86:3, s 11
byggfel	nr 86:4, s 11	vecka 53	nr 86:3, s 11
byggskada	nr 86:4, s 11	version	nr 86:4, s 11
dator	nr 86:1, s 11	videotex	nr 86:2, s 12
datorbaserad	nr 86:1, s 11	vippa	nr 86:4, s 11
datorisk	nr 86:1, s 11	"workshop"	nr 86:3, s 11
datormodell	nr 86:1, s 11	värdesäkrad	nr 86:4, s 10
deflagration	nr 86:2, s 12		
detonation	nr 86:2, s 12		
explosion	nr 86:2, s 12		
fast breddsteg	nr 86:3, s 11		
flamsäkert ytskikt	nr 86:4, s 10		
"flip-flop"	nr 86:4, s 11		
format	nr 86:3, s 11		
halvsfär	nr 86:1, s 11		
het	nr 86:3, s 11		
hyttmarknad	nr 86:3, s 11		
hyttmarknad	nr 86:3, s 11		
inbränning	nr 86:2, s 12		
inkörning	nr 86:2, s 12		
intervall 0	nr 86:3, s 11		
jämnt breddsteg	nr 86:3, s 11		
kall	nr 86:3, s 11		
kbm	nr 86:2, s 12		
knappsats	nr 86:1, s 11		
kvm	nr 86:2, s 12		
ljum	nr 86:3, s 11		
membranomkopplare	nr 86:1, s 11		
metalldom	nr 86:1, s 11		
metallkupol	nr 86:1, s 11		
modell i dator	nr 86:1, s 11		
modell som beräknats i dator	nr 86:1, s 11		
m2	nr 86:2, s 12		
m3	nr 86:2, s 12		
m ²	nr 86:2, s 12		
m ³	nr 86:2, s 12		
seminarium	nr 86:3, s 11		
session	nr 86:2, s 12		
skinn	nr 86:3, s 11		
skinnband	nr 86:3, s 11		
skottsäker väst	nr 86:4, s 10		
skrivhulets typarm	nr 86:3, s 11		
skrivledd	nr 86:3, s 11		
-säker	nr 86:4, s 10		
säkra	nr 86:4, s 10		

Termfrågor i urval

?

''Barnsäkert'' – är det säkert det?

I dag säger man att förpackningar är *barnsäkra*, fastän de inte är helt och hållet säkra mot barn(s åverkan). Och i ett förslag till svensk standard definieras *barnsäker förpackning* som 'förpackning som är svår för små barn – under fem års ålder – att öppna (eller nå innehållet i) ...'

Arbetsgruppen bakom standardförslaget har vänt sig till TNC och frågat om det verkligen kan vara riktigt att tala om *barnsäker* i det här fallet; termen *barnsäker* kan ju ge associationer till alltför stor säkerhet. Som alternativ term har någon föreslagit *barnsäkrad*.

Vilken term är bäst – *barnsäker* eller *barnsäkrad*? För att få reda på detta måste vi se efter vad det finns för språkliga argument för endera termen.

Vi kan tillskriva orden två olika typer av betydelser:

- antingen en betydelse som grundar sig på en bokstavlig tolkning av orden,
- eller också en betydelse som bygger på en undersökning av språkbruket, dvs i vilken betydelse man i dagligt tal använder orden.

Vad kan ''barnsäker'' betyda?

En bokstavlig tolkning av ordet *barnsäker* kan alltså vara 'säker mot barn(s åverkan)'. Det skulle med andra ord vara helt omöjligt för ett barn att öppna förpackningen, vilket ju strider mot definitionen i standarden.

I en undersökning av språkbruket kunde vi ta reda på vilka sammansättningar som slutar på *-säker* och vilken betydelse man i allmänhet ger dessa sammansättningar.

I Svensk baklängesordbok (som bl a innehåller alla ord som förekommer i Svenska Akademiens ordlista) ser vi att det finns ett mycket stort antal ord med slutledet *-säker*. Många av dem bör knappast tolkas bokstavligt:

- En *brandsäker byggnad* är inte en byggnad som absolut inte kan brinna utan en som uppfyller vissa specificerade brandtekniska krav (TNC 75).
- Ett *flamsäkert ytskikt* är ett ytskikt 'som endast i ringa grad medverkar till övertändning och utvecklar rök endast i ringa mängd' (TNC 69).

- En *skottsäker väst* skyddar mot skott, men förmodligen bara mot sådana som kommer från handeldvapen och inte gärna mot skott från artilleripjäser etc.

Vi ser att det alltså ingalunda är fråga om någon absolut säkerhet, utan det finns vissa konventioner (uttryckta eller inte) som gör att folk i allmänhet uppfattar slutledet som ungefär 'inrättad så att den erbjuder en viss säkerhet mot (det som sägs i förledet)'.

En liten komplikation är att i stort sett alla förled betecknar sådant som man vill *skydda något mot*, inte sådant som man vill *skydda* (vilket ju åtminstone i någon mening är fallet med *barnsäker*). Men detta har förmodligen ingen större betydelse.

Vad kan ''barnsäkrad'' betyda?

En bokstavlig tolkning av *barnsäkrad* kan vara 'säkrad mot barn(s åverkan)'. Men *säkra* betyder bl a 'göra säker', och vi är då tillbaka i samma resonemang som beträffande *barnsäker*, dvs man får också här associationer till absolut säkerhet, vilket ju inte är meningen.

En annan och minst lika rimlig tolkning är 'säkrad för barnens skull', 'inrättad speciellt med tanke på barnens säkerhet'. En parallell har vi här i ordet *värdesäkrad* (= 'säkrad med avseende på värdet', 'inrättad så att värdet säkras').

I Svensk baklängesordbok finns inte ett enda ord med det adjektiviska slutledet *-säkrad*, däremot tre verb (*eldsäkra*, *värdesäkra* och *malsäkra*). I Nussvensk Frekvensordbok (som omfattar en miljon löpande ord ur autentisk tidningstext från 1965) finns inget belägg på *barnsäkrad* eller *barnsäkra*, däremot fem belägg på adjektivet *barnsäker*.

Beläggen på slutledet *-säkra* är alltför få för att vi skall kunna dra några slutsatser utifrån dem. Men det är sannolikt att inte heller ord på *-säkra* i dagligt tal med nödvändighet associerar till någon absolut säkerhet. Därför kan termen *barnsäkrad* mycket väl tillskrivas betydelsen 'inrättad så att den erbjuder en viss säkerhet för barn', 'inrättad med tanke på barnens säkerhet'.

Är ''barnskyddad'' bättre som term?

Barnskyddad är en term som också förts på tal i sammanhanget och som har den bokstavliga betydelsen 'skyddad mot barn(s åverkan)'. Därigenom är vi åter tillbaka till problemet med att man kan tro att det utgör ett *fullständigt skydd*.

Ser man till språkbruket, kan vi konstatera att Svensk baklängesordbok upptar fem olika förled till *-skyddad*, nämligen *bländ-*, *flam-*, *regn-*, *konkurrens-* och *stöt-*. I de flesta av dessa fall lär man knappast associera till något fullständigt skydd.

Samma sak gäller en annan term som inte finns med i baklängesordboken, nämligen *vattenskyddad*, som används om armbandsur. Genom uttrycklig överenskommelse språkbrukarna emellan har en klocka som är *vattenskyddad* en lägre grad av motståndskraft mot vatten än en som är *vattentät*.

”Barnsäkert” även i fortsättningen!

När vi skall avgöra vilken av termerna som är den bästa, bör vi inte så mycket hänga upp oss på de bokstavliga betydelseerna utan i första hand se till det rådande språkbruket, dvs vilket ord som är vanligast och vilken betydelse folk i allmänhet ger orden.

De tre termerna *barnsäker*, *barnsäkrad* och *barnskyddad* kan i dagligt tal sägas vara ungefär likvärdiga (= ej absolut säkerhet eller skydd). Sammansättningar som slutar på *-säker* är emellertid vanligast. Det finns därför heller ingen anledning att ändra på bruket i det här fallet: förpackningarna bör kallas **barnsäkra** även i fortsättningen.

PS

I presslägningsögonblicket kom ett telefonsamtal från Konsumentverket, där man argumenterar på ett helt annat sätt och i stället förordar en fjärde term, nämligen *barnskyddande*. Vi hoppas få med ett inlägg från Konsumentverket i nästa nummer av TNC-Aktuellt.

?

FRÅGA: Vad är skillnaden mellan uttrycken *version* och *variant*? ”En kundvagn byggd på olika sätt finns i olika *versioner*.” ”En standardmodell som tillförts en teknisk detalj finns i olika *varianter*.”

SVAR: En *version* betecknar en något mer genomgripande förändring av en grundmodell eller något av grundmodellen relativt oberoende. En *variant* betecknar endast en smärre avvikelse i förhållande till en grundmodell.

?

FRÅGA: Nu i samband med att den nya Plan- och bygglagen är färdig har jag i flera sammanhang sett ord som är sammansatta av förledet *bygglov-* och något efterled och som inte har något *s* i fogen, t ex *bygglovsansökan*, *bygglovplikt* och *bygglovstillstånd*. Det här bruket är väl inte riktigt?

SVAR: Nej. Dubbla sammansättningar skall enligt huvudregeln ha ett *s* i fogen mellan ett tvåledat förled som *bygglov-* och ett efterled. Det finns ingen som helst anledning att göra undantag från denna huvudregel för de här sammansättningarna. Orden skall alltså skrivas **bygglovsansökan**, **bygglovplikt** och **bygglovstillstånd**.

S-et i fogen på den dubbla sammansättningen visar hur ordet är uppbyggt. Om vi läser ordet *bygglovplikt* för första gången får vi alltså genom *s*-et klart besked om i vilket förhållande leden står till varandra.

?

FRÅGA: Hur definieras byggtermerna *byggfel* och *byggskada*?

SVAR: *Byggfel* uppstår när en del av byggentreprenaden inte utförts kontraktseftersvarligt.

En *byggskada* är en defekt som genom en verkande kraft tillfogats det byggda eller som drabbat det byggda och medfört förstörelse eller försämrad funktion eller värdeminskning.

?

FRÅGA: Jag gillar inte ordet *uppgradera*. Har TNC något förslag till ersättare?

SVAR: I **Stora engelsk-svenska ordboken** översätts ”upgrade” med bl a ’höja värdet (kvaliteten) på’. I **Frids Dataordbok** förklaras ”upgrading” med ’utbyggnad’.

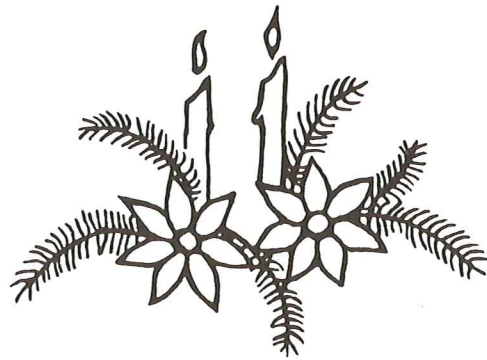
I stället för ”uppgradera en dator” kan man förslagsvis säga ”**bygga ut en dator**” om man vänder sig till en publik som inte känner till ordet *uppgradera*.

?

FRÅGA: Vad heter *flip-flop* i pluralis?

SVAR: Den som skriver **vippa** slipper att undra över ordböjningsfrågan.

*Vi önskar våra
läsare en riktigt
GOD JUL
och ett
GOTT NYTT ÅR!*

TNC